

Elk kind heeft zijn eigen taal nodig

De thuistaal in de klas

Aandacht in de klas voor de thuistalen van leerlingen heeft een positief effect op het welbevinden van de leerlingen, het ontwikkelen van talenten en het leren van het Nederlands. De onlangs verschenen handreiking *Ruimte voor nieuwe talenten* van de PO-Raad (LPTN, 2017) is hier duidelijk over. Maar hoe geef je als leerkracht deze andere talen, die je zelf vaak niet kent, een plek in je onderwijs? En hoe kan de lessenreeks *SJOES* je hierbij ondersteunen?

© LPTN

Ruimte voor nieuwe talenten

Ruimte voor nieuwe talenten (LPTN, 2017) is de titel van het advies dat geschreven is door het Lectoreninitiatief Professionalisering Taalondersteuning Nieuwkomers (LPTN), op verzoek van de PO-Raad en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Positieve aandacht voor de thuistalen van leerlingen staat aan de basis van deze publicatie.

Onderzoek

In twee nieuwkomersklassen op basisschool De Poolster in Lelystad is in het voorjaar van 2017 gewerkt met het thematische *SJOES*, een reeks van acht lessen gericht op het stimuleren van taalgevoel en meertaligheid in de basisschool (zie het kader 'SJOES' op pagina 19). De klas van meester Willem bestond uit ongeveer twintig leerlingen van 6-9 jaar, en die van juf Anneloes uit net zoveel leerlingen van 9-12 jaar. Voorafgaand aan de lessen zijn in twee afzonderlijke bijeenkomsten de leerkrachten van de nieuwkomersklassen door ons, Conny Boendermaker (Windesheim Flevoland) en Karijn Helsloot (Studio Taalwetenschap), meegenomen in de aanpak van het *functioneel veeltalig leren* (zie het kader 'Wat is functioneel veeltalig leren?' op de volgende pagina). Via de lessenreeks *SJOES* hebben de leerkrachten zich deze aanpak eigengemaakt.

Conny Boendermaker

(c.boendermaker

@windesheimflevoland.nl) is docent

-onderzoeker Nederlands, psycholinguïst en NT2-docent en

is verbonden aan het lectoraat

Leiderschap in onderwijs en

opvoeding bij Windesheim

Flevoland

Karijn Helsloot

(k.helsloot@studiotaalwetenschap.nl)

is adviseur taalbeleid en

meertaligheid bij Studio

Taalwetenschap en is of was

betrokken bij het Teachers College

van Windesheim, het tot stand

komen van de publicatie *Ruimte*

voor nieuwe talenten

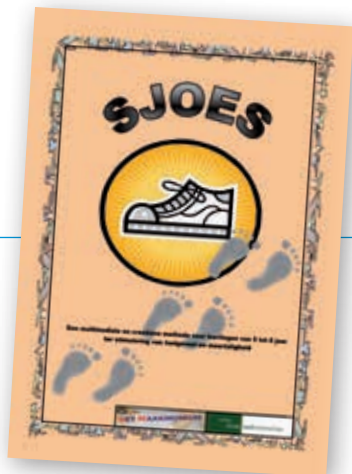
en het Amsterdamse VO-project

Taal naar Keuze

Door in twee nieuwkomersklassen leerkrachten te volgen die de lessenreeks *SJOES* gebruiken, zagen we dat leerkrachten steun ervaren aan concreet beschreven lessen om over taaldrempels heen te stappen. De leerkrachten gaven aan hierna meer mogelijkheden te zien om zelf in andere lessen de thuistalen van leerlingen een plek te geven. In veel Nederlandse schoolklassen zitten leerlingen die een andere taal dan het Nederlands gebruiken in hun thuisomgeving. Het kan om een inheemse regionale taal gaan als Fries, of om een dialect als Zwaans, of om een uitheemse taal, zoals Frans of Turks (Otten, 2009; Van der Leeuw et al., 2017). In sommige klassen is het merendeel van de leerlingen anderstalig, in nieuwkomersklassen zijn alle leerlingen aanvankelijk niet-Nederlands-talig. Het toelaten van deze andere talen in het basisonderwijs is nu – na vele jaren taalkundig advies – door de PO-Raad naar voren gebracht als belangrijke factor tot succesvolle opname van asielmigranten in het Nederlandse onderwijs (zie het kader 'Ruimte voor nieuwe talenten' hierboven voor meer informatie over deze publicatie). Daarbij wordt elke leerling geacht aan het eind van de leerplichtige leeftijd meer talen te kunnen spreken dan alleen het Nederlands. Maar hoe doe je dat als Nederlandstalige leerkracht? Hoe geef je ruimte aan meerdere talen, misschien wel tot tien of vijftien verschillende talen in je klas, zonder dat je zelf die talen kent? Dankzij de aanwezige rijkdom aan talen in de klas en via de aanpak van *functioneel veeltalig leren* heeft de leerkracht alles in handen om van elke leerling in zijn klas een trotse meertalige spreker te maken, gedreven in het Nederlands, geoefend in het Engels, en wellicht ook begiftigd met een of meer andere talen.

De mooiste klank

In de klas van meester Willem worden veel verschillende talen gesproken, waaronder Arabisch, Pools, Engels, Thais, Vietnamees, Tigrinya en Bulgaars. Arabisch is door de instroom van Syrische vluchtelingen de meest voorkomende taal. Meester Willem merkt dat leerlingen die als enige een bepaalde taal spreken, zoals de Engelse Daniel of de Bulgaarse Anna, zich soms buitengesloten voelen. Daarom zegt hij vaak: 'Hier spreken we Nederlands', maar eigenlijk wil hij graag de thuistalen gebruiken in zijn lessen. Meester Willem laat de leerlingen nu vertellen welke woorden ze kennen voor 'schoen'. Als alle woorden voor schoen – en voor laars, slipper en sandaal, want daar kwamen de leerlingen ook mee aanzetten – opgeschreven zijn, blijkt dat sommige woorden op elkaar lijken, en andere helemaal niet. Meester Willem vraagt aan de leerlingen welk woord voor schoen ze het mooiste vinden klinken. Er wordt eerlijk gestemd. Het Thaise woord 'rorng-thao' wordt met grote meerderheid gekozen. Meester Willem schrijft het woord zo klankgetrouw mogelijk op. Het stille, wat verlegen Thaise meisje hangt stralend haar woord op het prikbord. De andere kinderen klappen enthousiast. Meester Willem is verrast door de belangstelling die de leerlingen hebben voor elkaars taal en constateert dat de verhoudingen in de groep positief veranderen tijdens de functioneel veeltalige aanpak.

© Studio Taalwetenschap

SJOES

SJOES is ontwikkeld door Studio Taalwetenschap in 2008, met steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunsten. Het is in 2016 herzien. De primaire doelgroep zijn de reguliere klassen, maar voor nieuwkomersklassen is het ook geschikt. De versie van 2016 is te downloaden via de website www.lowan.nl. Een nieuwe editie van *SJOES* is in de maak.

Foto's: Wilbert van Woensel

We spreken de hele wereld

Het inventariseren en in kaart brengen van de talen in de klas is een wezenlijk element van *functioneel veeltalig leren*. Een talennetwerk maken, individueel en van de klas als geheel, is een spannende en motiverende bezigheid. Leerlingen willen niets liever dan laten zien wat zij kunnen, en zeker als zij iets in huis hebben wat de (meeste) andere leerlingen niet hebben. Het inventariseren zelf vraagt veel meer tijd dan een snel rondje maken langs de leerlingen. Het Arabisch van Marokko verschilt van dat van Irak. En het Arabisch van Damascus is een ander Arabisch dan dat van het eveneens Syrische Aleppo. Leerlingen zullen thuis bij hun ouders of bij andere familieleden te luister moeten gaan om alle talen en variëteiten van hun talennetwerk te verzamelen. En dan blijkt dat leerlingen niet maar één, maar al twee, drie of zelfs vier verschillende talen in hun hoofd

Het inventariseren van de talen in de klas is een wezenlijk element van functioneel veeltalig leren

Wat is functioneel veeltalig leren?

Functioneel veeltalig leren is:

- gebruikmaken van alle talenkennis die aanwezig is in de klas;
- leerlingen kennis laten nemen van elkaars talen;
- (delen van de) leerstof aanbieden in verschillende talen;
- lexicale en grammaticale vergelijkingen maken tussen talen;
- leerlingen individueel of in groepjes laten werken in hun eigen taal;
- de talige rijkdom in de klas benoemen en laten zien.

Alle talen hebben 'een kleur':
elke aanwezige talenkennis draagt
bij aan nieuw taalinzicht

hebben zitten. Ook al is de kennis van sommige van die talen beperkt tot zeer beperkt, de affiniteit ermee draagt bij aan de identiteitsvorming van de leerling, aan de dynamiek van zelfwaardering en welbevinden. Via het in kaart brengen van de talen van de leerlingen is een aardig lesje topografie van start gegaan in de klas van juf Anneloes: in welke landen worden de talen gesproken, en waar liggen die landen? En in aanvulling hierop: welke routes hebben de leerlingen zelf, of hun familieleden, afgelegd voordat zij in Nederland kwamen? Weten welke talen er in de klas zijn en deze zichtbaar maken op een wandkaart en in portfolio's koppelt het eigene van de leerling aan algemene kennis, aan vakonderwijs en aan de schooltaal (Helsloot, 2002).

Woordenschat

In *SJOES* zijn verschillende creatieve lessen opgenomen. Creatieve vakken geven mogelijkheden voor de rijke taalomgeving die naast het intentionele woordenschatonderwijs nodig is. In creatieve lessen is volop mogelijkheid voor de visualisering en herhaling die bij woordenschatdidactiek zo belangrijk zijn (Gijssel et al., 2017). Bij tekenen, knutselen of dansen, kunnen leerlingen die nog weinig Nederlands spreken zich competent voelen en tegelijk woorden leren: hak, teen, zool, strik, veter, nop. Tijdens het knutselen is er veel gelegenheid om de woorden te herhalen. De leerlingen maken zelf een schoen en presenteren deze aan de klas. Fateh vertelt trots over zijn voetbalschoen en wijst op de noppen, maar komt nu even woorden te kort – vergeten hoe die dingen ook al weer heten in het Nederlands. Een andere leerling helpt hem via het Arabisch aan het Nederlandse woord 'noppen'. De presentatie is kort en concreet en wordt ondersteund door de gemaakte schoen. Alle leerlingen durven zo te presenteren. Ook de dansleerkracht geeft een les rond het thema 'Schoenen'. Tussen het dansen door doet ze voor en benoemt ze: 'Hakken-tenen-hakken-tenen, stap naar links, stap naar rechts...' Veel Nederlandse woorden komen terug die in de klas al aan de orde zijn geweest. De woorden worden functioneel herhaald, de leerlingen onthouden de woorden ongemerkt en hebben plezier.

Nieuwe visie

Lang verstond men onder 'taalonderwijs' het onderwijs van het Nederlands, en zo betekende 'taalachterstand' bij leerlingen met een andere taal dan het Nederlands vooral achterstand in kennis van het Nederlands. Tegenwoordig is er

meer oog voor andere talen, en erkent de leerkracht de meertaligheid van zijn leerlingen. De Wet op het primair onderwijs laat dit ook toe: 'Voor de opvang in en de aansluiting bij het Nederlandse onderwijs van leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond kan de taal van het land van oorsprong mede als voertaal bij het onderwijs worden gebruikt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode' (art. 9, 13). Toch hebben talen vaak 'een kleur'. De ene taal krijgt meer aandacht en waardering dan de andere, maar taalkundig gezien is hier geen aanleiding toe: elke aanwezige talenkennis draagt bij aan nieuw taalinzicht. Het vergelijken van taalkenmerken, lexicaal of grammaticaal, is een didactiek die meer systematisch toegepast verdient te worden. De uitspraak van het Engelse 'the' vergelijken met het Nederlandse 'de' vergroot het fonemisch bewustzijn. De klinker [u] komt in bijna alle talen in de wereld voor – ook in het Arabisch van Syrische kinderen en in de semitische taal Tigrinya van Eritrese kinderen –, maar alleen in het Nederlands wordt deze klank als 'oe' geschreven. Door werkwoorden te vervoegen in verschillende talen leren kinderen dat taal een flexibel systeem is: net als voor andere dingen is er niet één waarheid. 'Du' en 'you' lijken gelijk aan 'jij', maar verschillen toch ook:

Tegenwoordig is
er meer oog voor
andere talen, en
erkent de leer-
kracht de meer-
taligheid van zijn
leerlingen

ervaren dat de aandacht voor de thuishalen niet ten koste gaat van het Nederlands, maar juist ondersteunend kan zijn. Beide leerkrachten stonden er al eerder voor open, maar ze voelden zich 'handelingsverlegen': hoe besteed je aandacht aan al die verschillende thuishalen, en hoe houd je intussen toch de regie (zie het kader 'Functioneel veeltalig leren toepassen' hieronder)? De leerkrachten hebben aangegeven dat de werkvormen en onderwerpen in *SJOES* hen handvatten bieden. Ze zien ook mogelijkheden om werkvormen uit *SJOES* toe te passen in andere lessen. Ze rapporteren grote betrokkenheid van de leerlingen bij de lesstof en bij elkaars talen en achtergronden. Deze betrokkenheid wordt door de leerkrachten als belangrijke winst genoemd. Ook tijdens onze observaties komt de leerlingbetrokkenheid sterk naar voren, en het valt op dat de leerlingen blij en trots vertellen over de eigen taal, en dat zij geïnteresseerd zijn in de talen van hun medeleerlingen. Ze reageren enthousiast op zowel de creatieve lessen als de taalbeschouwende lessen. Leerlingen werken goed samen en voeren leuke gesprekken met elkaar. Ze tonen een onderzoekende houding, doen ontdekkingen en willen 'alles' weten. ●

alleen enkelvoud, of ook meervoud, alleen informeel, of ook formeel? Ons 'ik ga' is in het Italiaans 'vado', waarin je geen los persoonlijk voornaamwoord terugziet. Talen spelen met de mogelijkheden die er zijn. Dat is wat leerlingen ook willen doen, spelen met taal (Huizinga & Van Kalsbeek, 2016).

Betrokkenheid

De beide leerkrachten van basisschool De Poolster in Lelystad hebben met plezier en inzet met *SJOES* gewerkt. Naar eigen inzicht en naar gelang de situatie hebben zij de lessen aangepast. In de bovenbouwgroep (met kinderen van 9 tot met 12 jaar) was twee keer zoveel tijd nodig als in de groep met jongere leerlingen (van 6 tot en met 9 jaar): elk onderdeel riep nieuwe vragen op en gaf aanleiding tot interessante uitwisselingen. *SJOES* heeft geleid tot nieuwe inzichten bij de leerkrachten. Zo zijn de pedagogische voordelen van de aandacht voor de eigen taal sterk gevoeld, evenals de positieve invloed op de groepsdynamiek. De leerlingen waren enorm betrokken bij de lessen en ze werden blij van de aandacht voor hun thuishalen. De leerlingen die als enige in de groep een bepaalde taal spraken, kregen volgens de leerkrachten een betere positie in de klas, doordat de leerlingen belangstelling kregen voor alle talen in de klas. De leerkrachten hebben

Functioneel veeltalig leren toepassen

Functioneel veeltalig leren toepassen in de klas werkt goed wanneer je:

- ouders van leerlingen betreft bij het verzamelen en vergelijken van taalkenmerken;
- alle leerlingen erbij betreft, omdat meertaligheid elke leerling aangaat;
- als leerkracht accepteert dat je niet alles kunt weten en dat leerlingen je bron en naslagwerk kunnen zijn wanneer je ze de juiste vraag stelt;
- de eigen talen betreft bij schoolvakken als rekenen, geschiedenis en aardrijkskunde, en ook bij creatieve werkvormen;
- je de tijd neemt om je de aanpak van *functioneel veeltalig leren* eigen te maken.

LITERA TUUR!

- Gijsel, M., Westerbeek, K., Zouw, K. van der, Aarssen, J., Beek, A. van der, Broekhof, L., Bruggink, M., Pecht, A., & Scheltinga, F. (2017). *Taal 100*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Helsloot, K. (2016). *SJOES*. Amsterdam: Studio Taalwetenschap.
- Helsloot, K. (2002). *Taalrotters*. Amsterdam: Studio Taalwetenschap.
- Huizinga, M. & Kalsbeek, A. van (2016). *Focus op Taal. Basisboek voor docenten Nederlands als tweede taal*. Amsterdam: Boom.
- Leeuw, B. van der, Meestringa, T., Silfhout, G. van, Smit, J., Hoogeveen, M., Prenger, J., Langberg, M., & Jansma, N. (2017). *Nederlands. Vakspecifieke trendanalyse*. Enschede: SLO.
- LPTN (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten*. Schrijfgroep LPTN: www.taallectoren.nl.
- Otten, M. (2009). *Voetstuk van de pabo. Kennisbasis Nederlandse taal voor de pabo*. Den Haag: HBO-Raad.

Wil jij op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem nu een abonnement op JSW

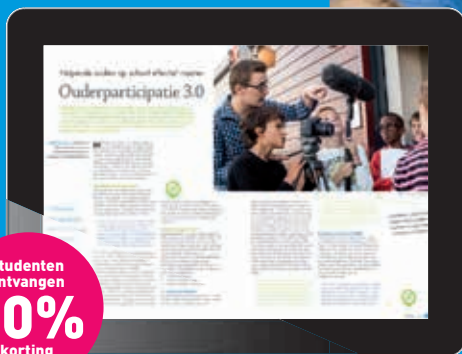
Wil je niets missen, neem dan een abonnement op HJK én JSW en betaal slechts €119,50 per jaar

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Ontvang 10 x JSW

Krijg toegang tot het digitaal archief

Studenten ontvangen **40%** korting

Samen voor €79,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.jsw-online.nl of bel 088-2266692